

จากเฮกสู่จากรัตนา : ความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของไทยต่อเนเธอร์แลนด์ กรณีการเรียกร้องเอกราชของอินโดนีเซีย พ.ศ. 2492¹

ธนัท ปรียานนท์²

Received: July 21, 2020

Revised: October 16, 2020

Accepted: November 18, 2020

บทคัดย่อ

เพียงไม่กี่วันหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองใน พ.ศ. 2488 ชาวพื้นเมืองบนหมู่เกาะอินโดนีเซียก็ได้จัดตั้งรัฐบาลของตนเองภายใต้ชื่อสาธารณรัฐอินโดนีเซียและได้ประกาศเอกราช เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การทำสงครามและการเจรจาระหว่างชาวพื้นเมืองและเจ้าอาณานิคมเป็นระยะเวลาประมาณ 4 ปี ก่อนที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์จะยินยอมโอนอำนาจอธิปไตยให้แก่รัฐบาลของชาวพื้นเมืองในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2492 บทความนี้มุ่งศึกษาความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่มีต่อเนเธอร์แลนด์ในช่วงปีสุดท้ายของความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ จากเดิมที่รัฐบาลไทยยึดมั่นในการรับรองอำนาจอธิปไตยของเนเธอร์แลนด์เหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย ไปสู่การให้การรับรองอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย โดยได้ตรวจสอบหลักฐานทางการทูตทั้งจากฝ่ายเนเธอร์แลนด์และไทย ควบคู่ไปกับการพิจารณาบริบทแวดล้อมของการเมืองโลกในช่วงเวลาดังกล่าว บทความนี้ต้องการเสนอว่ารัฐบาลไทยได้ตัดสินใจหันไปรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เนื่องจากการเจรจาในระยะสุดท้ายมีลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายสาธารณรัฐ อีกทั้งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่มีท่าทีให้การสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียมากกว่าเนเธอร์แลนด์อีกด้วย

คำสำคัญ: การสลายอาณานิคม, การปฏิวัติอินโดนีเซีย, อินโดนีเซีย, เนเธอร์แลนด์, นโยบายต่างประเทศ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเนเธอร์แลนด์และไทย ในบริบทของการสลายระบอบอาณานิคมในอินโดนีเซีย, พ.ศ. 2490-2492” สนับสนุนโดยศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พฤศจิกายน 2560 - พฤษภาคม 2561)

² หน่วยงานผู้แต่ง: ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อีเมล: t.preeyanont@gmail.com

From the Hague to Jakarta: Changes in Thai Foreign Policy towards the Netherlands in 1949³

Thanat Preeyanont⁴

Received: July 21, 2020

Revised: October 16, 2020

Accepted: November 18, 2020

Abstract

In 1945, a few days after the Japanese Imperial Army had surrendered, the indigenous people on the Indonesian archipelago established the Republic of Indonesia and declared independence from their colonizers, the Dutch. The events led to a 4-year conflict including physical war and negotiations, before the Dutch government finally transferred its sovereignty over the archipelago to the indigenous government in 1949. Through historical diplomatic correspondence from both Thai and Dutch archives, this article examines changes in Thai foreign policy towards the Netherlands in the last year of the conflict. Between 1945-1949 the Thai government almost always recognized Dutch sovereignty over the Indonesian archipelago, however, in December 1949, the Thai government abandoned its former policy and recognized the *de facto* sovereignty of the Republic of Indonesia. This article argues that the Thai government decided to shift its policy because late negotiation between the Netherlands and the Republic of Indonesia became more beneficial to the latter and the US government also began to show support of the indigenous cause.

Keywords: decolonization, Indonesian Revolution, Indonesia, the Netherlands, foreign policy

³ This article is part of the research project “The Thai-Dutch Relations in the context of decolonization in Indonesia, 1947-1949”, funded by the Center for European Studies, Chulalongkorn University (November 2017 - May 2018)

⁴ Affiliation: Department of History, Philosophy and English Literature, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University
Email: t.preeyanont@gmail.com

1. บทนำ

เพียงไม่กี่วันหลังจากที่กองทัพญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2488 ชาวพื้นเมืองบนหมู่เกาะอินโดนีเซียก็ได้จัดตั้งรัฐบาลของตนเองภายใต้ชื่อ “สาธารณรัฐอินโดนีเซีย” และได้ประกาศตนเป็นเอกราชจากเนเธอร์แลนด์ เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การทำสงครามและการเจรจาระหว่างรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและรัฐบาลเนเธอร์แลนด์เป็นระยะเวลาประมาณสี่ปีระหว่าง พ.ศ. 2488-2492 ก่อนที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์จะตกลงโอนอำนาจอธิปไตยให้แก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในปลาย พ.ศ. 2492 เหตุการณ์นี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย และเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอย่างมากในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเป็นกรณีศึกษาแรก ๆ ของการสลายอาณานิคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองที่สัมพันธ์อย่างยิ่งกับพัฒนาการของสงครามเย็น บทบาทขององค์การสหประชาชาติ และบทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยซึ่งดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบ “ลู่ตามลม” จึงต้องประเมินและปรับแนวการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นไปของสภาพการเมืองระหว่างประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

การต่อต้านระบอบอาณานิคมของชาวพื้นเมืองในบริเวณต่าง ๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ดำเนินมาก่อนหน้านี้สงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ทว่าขบวนการชาตินิยมในอาณานิคมต่าง ๆ มักจะไม่ประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชและมักจะถูกปราบปรามอย่างรุนแรงโดยเจ้าอาณานิคม อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปเมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เคลื่อนทัพเข้ามายึดครองพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคและวางตัวเป็นผู้ปลดปล่อยชาวพื้นเมืองจากการปกครองของชาวตะวันตก กองทัพญี่ปุ่นได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับขบวนการชาตินิยมในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งยังช่วยฝึกฝนและจัดตั้งกองกำลังของชาวพื้นเมือง ในช่วงท้ายของสงครามโลกครั้งที่สอง กองทัพญี่ปุ่นซึ่งตระหนักว่าตนเองกำลังเพลี่ยงพล้ำก็ได้สนับสนุนให้ชาวพื้นเมืองประกาศเอกราช ดังที่ปรากฏในกรณีของเวียดนามและอินโดนีเซีย การประกาศเอกราชของชาวพื้นเมืองไม่สอดคล้องกับความต้องการของเจ้าอาณานิคม อันได้แก่ ฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์ ที่ต่างต้องการกลับไปยึดครองอาณานิคมของตน จึงนำไปสู่การต่อสู้ทั้งในรูปแบบของสงครามแบบกายภาพและการต่อสู้เพื่อแย่งชิงการสนับสนุนทางการเมืองในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ดี กระบวนการได้มาซึ่งเอกราชทั้งในกรณีของอินโดนีเซียและเวียดนามต่างก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเห็นของเจ้าอาณานิคมเดิมจากยุโรปแต่เพียงฝ่ายเดียว งานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องเอกราชของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชี้ให้เห็นว่าการได้มาซึ่งเอกราชนั้นขึ้นอยู่กับอีกสองปัจจัยสำคัญคือ 1. สภาพแวดล้อมใหม่ของการเมืองระหว่างประเทศในช่วงสงครามที่มีองค์การสหประชาชาติเป็นองค์กรกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหาระหว่างเจ้าอาณานิคมและอาณานิคม ในกรณีของอินโดนีเซียนั้น กล่าวได้ว่าเป็นกรณีแรกที่ได้รับเอกราชผ่านการต่อสู้ด้วยกระบวนการต่อรองและการทูตผ่านเวทีสหประชาชาติ โดยมีประเทศออสเตรเลียและอินเดียเป็นผู้ให้การสนับสนุนในเวทีนานาชาติ ตั้งแต่ในช่วงที่ความขัดแย้งเริ่มต้นขึ้น และในเวลาต่อมาฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียยังได้แสวงหาการสนับสนุนจากประเทศอื่น ๆ รวมถึงไทยด้วย (Crowl 2009, 238-239) และเนื่องจากความสำเร็จของการได้มาซึ่งเอกราชของอินโดนีเซีย สัมพันธ์อย่างมากกับท่าทีของชุมชนนานาชาติ การได้รับการรับรองสถานะรัฐบาลของฝ่ายสาธารณรัฐจึงเป็นเรื่องสำคัญ การแสวงหาการรับรองสถานะจากรัฐบาลไทยจึงมีความสำคัญต่อรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียเนื่องจากไทยเป็นประเทศเอกราชในภูมิภาคเอเชียและไม่ได้เป็นประเทศมุสลิม ซึ่งต่างจากประเทศในตะวันออกกลางที่ให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียตั้งแต่อีกก่อน พ.ศ. 2492 หากรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้รับการรับรองสถานะจากไทยก็จะมีแต้มต่อในเวทีการเจรจากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ในการอ้างว่าตนมีอำนาจอธิปไตยอย่างแท้จริงเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย ปัจจัยต่อมาคือ 2. การกลายเป็นมหาอำนาจใหม่ของโลกหลัง

สงครามของสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้เข้ามาเกี่ยวข้องและส่งอิทธิพลต่อการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น จากการที่ “สงครามเย็น” เริ่มขยายตัวจากยุโรปเข้าสู่เอเชีย เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนได้สำเร็จในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2492 ดังจะเห็นได้ว่า ในกรณีของเวียดนามซึ่งมีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นปีกนำของขบวนการชาตินิยม ที่ต่อสู้เพื่อเรียกเอกราชจากฝรั่งเศสนั้น สหรัฐอเมริกาได้เลือกสนับสนุนรัฐบาลฝรั่งเศสและรวมถึงได้เข้าไปทำสงครามในเวียดนาม เพื่อป้องกันไม่ให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์เข้ายึดครองเวียดนามได้ ด้วยเหตุนี้ กระบวนการสลายอาณานิคมอย่างสมบูรณ์ของเวียดนามจึงมีความรุนแรงและกินระยะเวลายาวนานกว่า 20 ปี ในขณะที่การสลายอาณานิคมในอินโดนีเซียใช้เวลาอันน้อยกว่ามาก จากการที่สหรัฐอเมริกาได้เลือกสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เพื่อรักษาความมั่นคงไม่ให้อินโดนีเซียถูกแทรกแซงได้โดยลัทธิคอมมิวนิสต์ (Goscha and Ostermann 2009, 2)

ในระหว่างที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียกำลังดำเนินไปนี้ ยุทธวิธีสำคัญประการหนึ่งในการต่อสู้เพื่อเอกราชของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียคือ การหาแรงสนับสนุนจากชุมชนนานาชาติผ่านการส่งผู้แทนรัฐบาลออกไปยังประเทศเอกราชต่าง ๆ เพื่อขอให้รัฐบาลในประเทศเหล่านั้นรับรองอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซียของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แทนที่การรับรองรัฐบาลของเจ้าอาณานิคม ประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศเอกราชไม่กี่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็ได้รับการติดต่อจากผู้แทนรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียใน พ.ศ. 2490 เช่นกัน ทว่า รัฐบาลไทยในขณะนั้นได้ยึดมั่นในนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่เป็นมิตรกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ และเลือกปฏิเสธการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แนวปฏิบัติเช่นนี้เป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยกระทำควบคู่ไปกับการแสดงออกถึงความเป็นกลางในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเกือบตลอดระยะเวลาสี่ปี

อย่างไรก็ดี ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2492 ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและเนเธอร์แลนด์ ในด้านที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเรียกร้องเอกราชของชาวอินโดนีเซีย กล่าวคือ รัฐบาลไทยได้เปลี่ยนจุดยืนและเปลี่ยนแนวการดำเนินนโยบายต่างประเทศของตนที่มีต่อเนเธอร์แลนด์ จากเดิมที่ยึดมั่นนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเนเธอร์แลนด์ ผ่านการรับรองอำนาจอธิปไตยของเนเธอร์แลนด์เหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย และแสดงออกถึงความเป็นกลางด้วยการหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย ไปสู่การรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียว่าเป็นผู้ปกครองหมู่เกาะอินโดนีเซียในทางพฤตินัย (*de facto*) แทนที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2492

การเปลี่ยนจุดยืนแบบพลิกฝ่ามือนี้ สามารถพิจารณาได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นปี กลางปี และปลายปี สามเหตุการณ์คือ 1. การส่งผู้สังเกตการณ์ไปร่วมงานประชุมสนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (มกราคม) 2. การมาเยือนของรัฐมนตรีต่างประเทศอินโดนีเซีย และงานรำลึกการประกาศอิสรภาพของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (มิถุนายน-สิงหาคม) และ 3. การเตรียมการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในทางพฤตินัย (กันยายน-ธันวาคม) โดยจะเห็นว่าในสองเหตุการณ์แรกนั้น รัฐบาลไทยยังคงยึดมั่นนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเนเธอร์แลนด์ และยังคงรับรองว่ารัฐบาลอาณานิคมเนเธอร์แลนด์เป็นผู้มีอำนาจอปกครองหมู่เกาะอินโดนีเซีย โดยไม่ได้แสดงออกถึงสัญญาณว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงท่าทีแต่อย่างใด ทว่า เมื่อถึงเดือนกันยายนรัฐบาลไทยได้เริ่มพิจารณาการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและสุดท้ายได้ให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในเดือนธันวาคม

ลักษณะการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงจุดยืนของรัฐบาลไทยในกรณีปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียนี้ เป็นตัวอย่างที่ควรค่าแก่การศึกษาจากสองสาเหตุด้วยกัน คือ 1. กรณีศึกษาสามารถใช้ตรวจสอบแนวนโยบายการทูตที่โดดเด่นของรัฐบาลไทย คือ “นโยบายคู่ตามลม” ว่ามีลักษณะอย่างไรในทางปฏิบัติเมื่อรัฐบาลไทยเผชิญความท้าทายทางการทูต ดังเช่นในกรณีปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย โดยปกติแล้วนโยบายคู่ตามลมเป็นการเปรียบประเทศไทยว่าเป็นเสมือนต้นสน ที่สามารถลู่ไปตามลมไม่ว่ากระแสลมจะพัดแรงมาจากทิศทางใดก็ตาม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ

การปรับเปลี่ยนแนวนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตามสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างยืดหยุ่น ไม่ทวนกระแส ซึ่งทำให้ประเทศไทยสามารถรักษาสภาพประโยชน์แห่งชาติในแต่ละช่วงเวลาเอาไว้ได้ ดังเช่นที่งานวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์การทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า รัฐบาลไทยมีแนวโน้มที่จะใช้นโยบายข้างต้นในการรับมือกับแรงกดดันจากต่างประเทศ เช่น การโอนอ่อนผ่อนตามมหาอำนาจตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 4 และ 5 รวมไปถึงการเลือกเป็นพันธมิตรกับประเทศมหาอำนาจในช่วงหนึ่ง เช่น การเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น (Kitti 2013, 31-32; Prapat 2019, 3-7; Charivat 1985)

นอกจากการตรวจสอบการดำเนินนโยบายการทูตตามลมของรัฐบาลไทย ซึ่งแสดงออกผ่านการรอและประเมิณสถานการณ์ก่อนที่จะตัดสินใจสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซียแล้ว ในบทความวิจัยนี้ ยังได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพิจารณาหรือเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของนักการทูตในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการไปจนถึงระดับบริหาร ซึ่งจะเผยให้เห็นความคิดเห็นอันหลากหลายที่รายละเอียดอาจไม่สอดคล้องกันในบางขณะ แม้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนจะคิดในกรอบของการรักษาสภาพประโยชน์แห่งชาติให้ประเทศไทยเช่นเดียวกันก็ตาม เช่นในบทความจะได้กล่าวต่อไปถึงความเห็นและอิทธิพลของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ซึ่งได้เสนอให้รัฐบาลไทยเปิดช่องสำหรับการหันไปสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ตั้งแต่ในช่วงที่หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศยังคงยึดมั่นในการรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์

สำหรับสาเหตุต่อมาคือ 2. การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยกรณีปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียที่เป็นไปในลักษณะ “ลู่ตามลม” หรือปรับตามสภาพแวดล้อมของการเมืองระหว่างประเทศ ยังเป็นกรณีศึกษาที่ช่วยตอบข้อสงสัยที่ว่าสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้ประสบความสำเร็จในการเรียกร้องเอกราชผ่านช่องทางการเจรจาในเวทีโลกและการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ เพื่อระดมแรงสนับสนุนในสถานะทางการทูตของรัฐบาลสาธารณรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ รัฐบาลไทยเองก็ปรับเปลี่ยนนโยบายในเรื่องอินโดนีเซียตามกระแสของการเมืองระหว่างประเทศที่หันไปสนับสนุนฝ่ายชาตินิยมมากขึ้นนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงต้องการศึกษาสาเหตุและลักษณะของการเปลี่ยนแปลงแนวการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยต่อเนเธอร์แลนด์ใน พ.ศ. 2492 อันเป็นปีสุดท้ายของปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย ซึ่งได้เกิดเหตุการณ์สำคัญดังที่กล่าวไปข้างต้น ผ่านการตรวจสอบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเอกสารทางการทูตของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และเอกสารราชการของกระทรวงการต่างประเทศของไทย ควบคู่ไปกับการพิจารณาบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ของปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย บทความนี้ต้องการเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงแนวการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยเกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียได้ดำเนินไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายหลัง ทั้งในด้านการเจรจาเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้ง และท่าทีของรัฐบาลอเมริกันที่สนับสนุนรัฐบาลของชาตินิยมชาตินิยม รัฐบาลไทยซึ่งน่าจะมองเห็นว่าหมู่เกาะอินโดนีเซียจะได้รับเอกราชในท้ายที่สุด จึงตัดสินใจหันไปยอมรับอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียแทนการรับรองอำนาจอธิปไตยของเนเธอร์แลนด์ อันเป็นนโยบายที่รัฐบาลไทยยึดถือมาตลอดระยะเวลาสี่ปีของปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาตินิยมและเจ้าอาณานิคมบนหมู่เกาะอินโดนีเซีย

2. ปฏิกริยาของรัฐบาลไทยต่อการเชิญเข้าร่วมการประชุมเพื่อสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

การเจรจาระหว่างรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และสาธารณรัฐอินโดนีเซียในช่วงปลาย พ.ศ. 2491 มุ่งประเด็นไปที่การร่วมกัน

จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว (interim government) เพื่อก่อตั้ง “สหรัอินโดนีเซีย” หน่วยทางการเมืองใหม่ที่จะรับโอนอำนาจอธิปไตยจากรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และเป็นผู้ปกครองหมู่เกาะอินโดนีเซีย อย่างไรก็ตาม การเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้งทั้งสองมิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น และท้ายที่สุดก็ถึงทางตันเมื่อเกิดการถกเถียงถึงสถานะทางอำนาจของตำแหน่ง “ผู้แทนพระองค์สูงสุด” (the High Representative of the Crown) ตำแหน่งของข้าราชการชาวดัชต์ที่จะปกครองหมู่เกาะอินโดนีเซียในระหว่างการจัดตั้งสหรัอินโดนีเซีย (Ide Anak Agung Gde Agung 1990, 49)

ดร.มาน ซัสเซน (Dr. Maan Sassen) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอาณานิคม มองว่าตำแหน่งผู้แทนพระองค์สูงสุดควรจะสามารถใช้อำนาจต่าง ๆ ได้สมบูรณ์ตามที่ตัวแทนทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันไว้ อาทิ การยับยั้งกฎหมายและการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ในขณะที่ฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียมองว่าอำนาจดังกล่าวควรเป็นเพียงข้อความในร่างสัญญาที่จะไม่ถูกบังคับใช้ในทางปฏิบัติ เมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถหาทางออกจากปัญหานี้ได้ ผู้แทนรัฐบาลเนเธอร์แลนด์จึงเดินทางออกจากหมู่เกาะอินโดนีเซียในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2491 ซึ่งทำให้การเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้งยุติลงชั่วคราว (Ide Anak Agung Gde Agung 1990, 51)

นายเอช เมิร์ล คอคราน (H. Merle Cochran) นักการทูตอเมริกันซึ่งเป็นตัวแทนของคณะกรรมการสื่อกลางการเจรจา ได้พยายามหาทางออกให้การเจรจาอย่างเต็มความสามารถ เขาเดินทางไปพบกับนายโมฮัมหมัด ฮัตตา (Mohammad Hatta) รองประธานาธิบดีของสาธารณรัฐอินโดนีเซียในวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2491 เพื่อสอบถามความเห็นของฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และช่วยร่างข้อเสนอใหม่เพื่อให้ฝ่ายเนเธอร์แลนด์ได้พิจารณาอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้ปฏิเสธข้อเสนอของฝ่ายสาธารณรัฐ และตัดสินใจใช้กำลังทหารแก้ไขปัญหาทันทีจนการเจรจาในเช้าวันที่ 19 ธันวาคม อันเป็นที่รู้จักกันในชื่อปฏิบัติการ โพลิช์ แอคชั่น (Politie Actie หรือ Police Action ในภาษาอังกฤษ) (Ide Anak Agung Gde Agung 1990, 53)

ในด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ปฏิบัติการทางทหารของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ประสบความสำเร็จอย่างมาก เนื่องจากกองกำลังของฝ่ายเนเธอร์แลนด์สามารถยึดครองพื้นที่ในเขตปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และสามารถจับกุมตัวผู้นำคนสำคัญของฝ่ายสาธารณรัฐได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่ปฏิบัติการดังกล่าวก็ทำให้เกิดกระแสต่อต้านเนเธอร์แลนด์อย่างมากเช่นกัน รัฐบาลอียิปต์ อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา และพม่า ประกาศห้ามเรือและเครื่องบินของเนเธอร์แลนด์เข้ามาในประเทศของตน ในขณะที่กรรมกรท่าเรือของออสเตรเลียได้ปฏิเสธการทำงานให้กับเรือขนส่งของเนเธอร์แลนด์ นอกจากนี้ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติยังได้เรียกประชุมเพื่อพูดคุยและหาทางออกให้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นบนหมู่เกาะอินโดนีเซียอีกด้วย

ในขณะที่รัฐบาลของหลาย ๆ ประเทศได้มีปฏิกิริยาตอบโต้การใช้กำลังทหารของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์บนหมู่เกาะอินโดนีเซีย ในสังคมไทยกลับไม่ปรากฏความคิดเห็นต่อเรื่องดังกล่าวมากนักในหน้าหนังสือพิมพ์ ในช่วงสามวันแรกหลังกองทหารดัชต์เริ่มปฏิบัติการ นายซี. ดับเบิลยู. เอ. สคัวร์มันน์ (C.W.A. Schürmann) อัครราชทูตดัชต์ซึ่งเข้ามาประจำการที่กรุงเทพฯ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 ได้ติดตามข่าวเกี่ยวกับปฏิบัติการทางทหารของเนเธอร์แลนด์บนหมู่เกาะ และพบว่าหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยไม่ได้ให้ความสนใจกับข่าวดังกล่าวมากนัก เนื้อข่าวส่วนใหญ่เป็นเพียงการรายงานสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสั้น ๆ โดยไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์ปฏิบัติการของกองทหารดัชต์ (Schürmann 1948a)

รัฐสภาและรัฐบาลก็ดูเหมือนจะไม่ได้ให้ความสนใจเรื่องนี้มากนักและไม่ต้องทำอะไรที่จะทำให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ไม่พอใจ ดังจะเห็นได้จากการประชุมสภาในวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2491 นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แถลงต่อสื่อมวลชนก่อนเริ่มการประชุมสภาว่า “ปัญหาในอินโดนีเซียเป็นเรื่องที่ประเทศมหาอำนาจจะตัดสินใจมาตรการคว่ำบาตรจะก่อให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์ไทย-เนเธอร์แลนด์ได้” และระหว่างการประชุม นายจกมล ไกรฤกษ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิษณุโลกได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับจุดยืนของรัฐบาลไทยต่อสถานการณ์บนหมู่เกาะอินโดนีเซีย

รวมถึงมาตรการที่รัฐบาลตั้งใจจะใช้เพื่อแสดงความเห็นใจต่อการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวอินโดนีเซียด้วย หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ตอบคำถามต่อสภาว่า “ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเนเธอร์แลนด์ ส่วนอินโดนีเซียนั้นยังไม่มีอำนาจอธิปไตย จึงยังไม่ได้สถาปนาความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ดังนั้นในระหว่างที่คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติกำลังพิจารณาหาทางออกให้แก่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ รัฐบาลจะไม่ดำเนินการใด ๆ” (Schürmann 1948b)

จากการแถลงข่าวและตอบคำถามข้างต้น น่าจะสามารถพิจารณาได้ว่าทั้งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่างเห็นว่าการสัมพันธ์ไทย-เนเธอร์แลนด์เป็นสิ่งสำคัญและควรรักษาไว้ และจุดยืนของรัฐบาลไทยคือการรอมติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ โดยไม่ดำเนินการสิ่งใดที่อาจเป็นการแทรกแซงอำนาจของคณะมนตรีความมั่นคงฯ หรือที่อาจทำให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ไม่พอใจ

อย่างไรก็ดี ท้ายที่สุดแล้วรัฐบาลไทยก็ต้องเผชิญหน้ากับการถูกทดสอบจุดยืนดังกล่าวเมื่อนายกรัฐมนตรีอินเดีย จواهرลาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) ได้ส่งจดหมายเชิญเข้าร่วมการประชุมสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซียระหว่างวันที่ 21-23 มกราคม พ.ศ. 2492 ให้แก่ประเทศเอกราชในทวีปเอเชีย แอฟริกา และออสเตรเลีย ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย ปฏิบัติการของรัฐบาลไทยต่อการเชิญเข้าร่วมประชุมนี้น่าสนใจ เนื่องจากสามารถแสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นที่หลากหลายของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนในการกำหนดการดำเนินนโยบายทางการทูตของไทยต่อเนเธอร์แลนด์ในช่วงต้นปี 2492 ท้ายที่สุดแล้วพบว่าปฏิบัติกรของรัฐบาลไทยที่มีต่อการเชิญเข้าร่วมการประชุมดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นถึงนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝ่ายเนเธอร์แลนด์ และนโยบายเป็นกลางที่หลีกเลี่ยงการแสดงความเห็นในปัญหาระหว่างเนเธอร์แลนด์และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

ในเบื้องต้นรัฐบาลไทยได้ตัดสินใจปฏิเสธการเข้าร่วมประชุมดังกล่าวในเวลาเพียงไม่กี่วันหลังจากที่ได้รับจดหมายเชิญจากรัฐบาลอินเดีย กระทรวงการต่างประเทศได้ทำบันทึกช่วยจำส่งกลับไปยังสถานทูตอินเดียในวันที่ 8 มกราคม โดยชี้แจง 4 ข้อด้วยกัน ดังนี้

1. รัฐบาลไทยเห็นด้วยกับความพยายามของรัฐบาลอินเดียในการหาทางออกให้แก่ปัญหาอินโดนีเซีย
2. รัฐบาลไทยรู้สึกเห็นใจการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวอินโดนีเซีย
3. รัฐบาลไทยยึดมั่นกฎหมายระหว่างประเทศเป็นพื้นฐานของการดำเนินนโยบาย จึงสนับสนุนการทำงานของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติอย่างเต็มที่ และดังนั้น
4. รัฐบาลไทยจึงมีความประสงค์จะเฝ้ารอและปฏิบัติตามมติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (M.C. Priditheppong 1949a)

การปฏิเสธที่ไม่ได้กล่าวออกมาอย่างชัดเจนเช่นนี้เองที่ทำให้รัฐบาลไทยสามารถเปลี่ยนใจส่ง “ผู้สังเกตการณ์” ไปเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว ภายหลังจากที่เผชิญแรงกดดันจากหลายฝ่าย

อัครราชทูตได้ติดตามความเคลื่อนไหวของรัฐบาลไทยอย่างใกล้ชิดและทราบถึงการปฏิเสธดังกล่าวตั้งแต่วันที่ 4 มกราคม หรือเพียงหนึ่งวันต่อมาหลังจากอุปทูตอินเดียส่งจดหมายเชิญมาที่กระทรวงการต่างประเทศ อัครราชทูตจึงได้รายงานปฏิบัติกรของรัฐบาลไทยไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ณ กรุงเฮก โดยระบุว่ารัฐบาลไทยปฏิเสธการเข้าร่วมประชุม เนื่องจากมีพันธะต่อความสัมพันธ์ทางการทูตกับเนเธอร์แลนด์ และไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ นอกจากนี้ อัครราชทูตยังได้กล่าวถึงหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ โดยเฉพาะ เกี่ยวกับท่าทีของไทยในกรณีนี้ว่า “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ [ของไทย - ผู้วิจัย] ได้ตระหนักถึงความเป็นมิตรของเนเธอร์แลนด์ในหลาย ๆ กรณี เช่น การช่วยนำพระศพของกรมหลวงนครสวรรค์กลับมายังกรุงเทพฯ และการเชิญคณะทำงานด้านเศรษฐกิจของไทยไปเยือนเนเธอร์แลนด์เร็ว ๆ นี้” (Schürmann 1949a)

ในรายงานฉบับเดียวกัน อัครราชทูตได้วิเคราะห์การกระทำอีกอย่างหนึ่งของหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ ในช่วงเดือนมกราคม คือการเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางเยือนทวีปยุโรปของตนเองและนายพจน์ สารสิน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในหนังสือพิมพ์ โดยได้แสดงความประทับใจต่อการต้อนรับอย่างดีของพระราชินีจูเลียน่า (Queen Juliana) และนายวิลเลม เดรส (Willem Drees) นายกรัฐมนตรีของเนเธอร์แลนด์ ทั้งนี้ อัครราชทูตได้ตั้งข้อสังเกตว่า ที่จริงแล้วทั้งสองคนได้กลับมาถึงกรุงเทพฯ ตั้งแต่วันที่ 14 ธันวาคม แต่สาเหตุที่เพิ่งจะเผยแพร่ข่าวดังกล่าวในช่วงต้นเดือนมกราคม น่าจะมาจากความต้องการของหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ที่ต้องการช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีเกี่ยวกับประเทศเนเธอร์แลนด์ให้แก่ประชาชนไทยในระยะที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์กำลังถูกโจมตีผ่านสื่อต่าง ๆ หลังเริ่มปฏิบัติการทางทหาร (Schürmann 1949a)

ในรายงานฉบับต่อมาลงวันที่ 10 มกราคม อัครราชทูตได้แสดงความพอใจในตัวหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์อีกครั้ง เขากล่าวว่า “จากแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ข้าพเจ้าขอรายงานว่า การตัดสินใจของรัฐบาลไทยที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ในกรณีนี้ เกิดจากการยึดมั่นในจุดยืนของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ที่ได้บียังข้อเสนอของข้าราชการคนอื่น ๆ เช่น กนต์ธีร์ ศุภมงคล ซึ่งได้เสนอให้รัฐบาลไทยเข้าร่วมการประชุมที่อินเดีย...” (Schürmann 1949b)

แหล่งข่าวของอัครราชทูตน่าจะเชื่อถือได้อย่างที่เขากล่าว และหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ก็คงมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจปฏิเสธคำเชิญเข้าร่วมประชุมของรัฐบาลอินเดียในตอนแรก แม้ว่าจะมีข้าราชการบางส่วนไม่เห็นด้วยก็ตาม ดังจะเห็นได้จากโทรเลขฉบับวันที่ 2 มกราคม ซึ่งนายถนัด คอมันตร์ อุปทูตไทยประจำอินเดียได้เสนอความเห็นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศให้ตัดสินใจเข้าร่วมการประชุมว่า

โดยส่วนตัวแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่ากรณีปัญหาในอินโดนีเซียกำลังเป็นที่น่าสนใจไม่เฉพาะในเอเชีย หากแต่เป็นความสนใจของทั้งโลก สยามไม่สามารถจะปฏิเสธการเข้าร่วมประชุมครั้งนี้ ซึ่งจะมีส่วนในการสร้างความสามัคคีในหมู่ประเทศเอเชีย [ถนัด คอมันตร์ใช้คำว่า Asian Solidarity - ผู้วิจัย] โดยปราศจากผลเสียใด ๆ ได้ และจะเสี่ยงต่อการโดดเดี่ยวตนเองจากประเทศเอเชียอื่น ๆ ... (Thanat 1949a)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าอัครราชทูตน่าจะพอใจท่าทีของรัฐบาลไทยและของหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์อย่างมาก จนถึงกับได้เสนอไปยังกรุงเทพฯ ให้ “จัดเตรียมการต้อนรับคณะทำงานด้านเศรษฐกิจของไทยที่กำลังจะไปเยือนเร็ว ๆ นี้ ให้ยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ เพื่อแสดงความขอบคุณรัฐบาลไทยที่ได้กระทำการต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหมู่เกาะอินโดนีเซีย” (Schürmann 1949a)

เมื่อถึงจุดนี้ก็อาจจะเกิดคำถามว่าเพราะเหตุใด รัฐบาลไทยโดยเฉพาะหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ถึงยืนยันที่จะไม่ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมที่อินเดีย แม้ว่าข้าราชการอีกจำนวนหนึ่งเสนอให้ส่งผู้แทนเข้าร่วมการประชุม ถ้าหากพิจารณาบริบทของสถานการณ์ต่าง ๆ ในช่วงต้น พ.ศ. 2492 จะพบว่าปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายเนเธอร์แลนด์ประสบความสำเร็จอย่างมาก กองกำลังของเนเธอร์แลนด์สามารถยึดเมืองหลวงและพื้นที่สำคัญของฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ผู้นำรัฐบาลชาวพื้นเมืองถูกจับกุมตัว ในขณะที่หน่วยงานขององค์การสหประชาชาติอย่างคณะมนตรีความมั่นคงก็ยังไม่มิตติใด ๆ ต่อปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายเนเธอร์แลนด์ ดังนั้น ในมุมมองของหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ ปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียอาจจะคลี่คลายลงโดยที่ฝ่ายแรกเป็นผู้ชนะ และหากเป็นเช่นนั้นการปฏิเสธเข้าร่วมการประชุมที่มุ่งสนับสนุนฝ่ายอินโดนีเซียย่อมดีต่อความสัมพันธ์ไทย-เนเธอร์แลนด์มากกว่า

อย่างไรก็ดี เพียงสองสัปดาห์หลังจากที่อัครราชทูตดัชต์ได้รายงานกลับไปยังรัฐบาลของตนว่า รัฐบาลไทยปฏิเสธการเชิญเข้าร่วมการประชุมเพื่อสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซีย รัฐบาลไทยก็ได้เปลี่ยนท่าทีในวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2492 ด้วยการส่งนายถนัด คอมันตร์ อุปทูตไทยประจำอินเดียเข้าร่วมการประชุมดังกล่าวในฐานะ “ผู้สังเกตการณ์”

การเปลี่ยนใจที่อัครราชทูตดัชต์คงมิได้คาดคิดของรัฐบาลไทยในกรณีนี้ เกิดมาจากเหตุการณ์สำคัญหลายประการที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาประมาณหนึ่งอาทิตย์หลังจากที่รัฐบาลไทยได้ตัดสินใจปฏิเสธคำเชิญไปในตอนแรก เริ่มจากการที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ได้ส่งโทรเลขในตอนค่ำของวันที่ 12 มกราคม มายังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศความว่า

ข้าพเจ้าได้รับโทรเลข ฉบับที่ 9/2492 และได้เห็นรายงานข่าวเรื่องที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ปฏิเสธการเชิญของรัฐบาลอินเดีย แม้ว่าการประชุมนี้จะไม่น่าไปสู่อะไรก็ตาม แต่การประชุมนี้เป็นโอกาสในการร่วมแสดงความเห็นแก่ชาวอินโดนีเซีย ตรุกีเป็นอีกประเทศเดียวที่ปฏิเสธการประชุมครั้งนี้ แต่ตรุกีอยู่ห่างไกลจากอินโดนีเซียมาก ในขณะที่สยามตั้งอยู่ที่ใจกลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ข้าพเจ้าเกรงว่าถ้าหากรัฐบาลฯ ปฏิเสธที่จะไม่เข้าร่วมอย่างสิ้นเชิงแล้วจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อทัศนคติของสยาม และจะเป็นการโดดเดี่ยวตนเองออกจากประเทศเอเชียอื่น ๆ ดังนั้นถ้าหากยังไม่สายเกินไป ข้าพเจ้าขอร้องให้รัฐบาลฯ พิจารณาการส่งอุปทูตไทยประจำอินเดียไปเป็นผู้สังเกตการณ์ ซึ่งเป็นการกระทำแบบเดียวกับรัฐบาลจีน (His Royal Highness Prince Wan Waithayakon 1949a)

ประการที่สองคือปฏิกิริยาของนักการเมืองกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อการปฏิเสธการเข้าร่วมประชุมของรัฐบาลไทย เช่น นายจรูญ สืบแสง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี ได้เป็นผู้นำกลุ่มผู้แทนจากภาคใต้ในการล่ารายชื่อเพื่อขอเปิดอภิปรายทั่วไปในสภา และทางฝั่งพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้มีความเคลื่อนไหวเช่นกัน นายควง อภัยวงศ์ ได้เรียกประชุมพรรคเพื่อปรึกษาและแสดงความเห็นต่อปัญหาที่เกิดขึ้นบนหมู่เกาะอินโดนีเซีย และได้เสนอให้รัฐบาลไทยส่งเจ้าหน้าที่ไปเข้าร่วมการประชุมในฐานะผู้สังเกตการณ์ เพื่อติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิดต่อไป (His Royal Highness Prince Wan Waithayakon 1949a)

ประการสุดท้ายคือการโจมตีรัฐบาลโดยหนังสือพิมพ์บางสำนัก ซึ่งกล่าวว่ารัฐบาลไทยสนับสนุนฝ่ายเนเธอร์แลนด์มากกว่า เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือหลายอย่าง ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยจึงเห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง ไม่ตระหนักถึงความทุกข์ยากที่ประเทศเอเชียอื่น ๆ กำลังประสบ และไม่ตระหนักถึงภาระหน้าที่ในการเป็นผู้นำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Schürmann 1949c)

จากเหตุการณ์ทั้งสามนี้ เป็นไปได้ว่าโทรเลขของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้รัฐบาลไทยเปลี่ยนท่าทีต่อการประชุมที่กรุงนิวเดลี โดยสามารถพิจารณาได้จากหนังสือกระทรวงการต่างประเทศ ที่ได้ร่างขึ้นเพื่อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีในวันที่ 14 มกราคม หรือเพียงหนึ่งวันถัดมาหลังจากที่โทรเลขข้างต้นถูกส่งมาถึงกรุงเทพฯ เนื้อความของหนังสือฉบับนี้ได้เรียบเรียงความเห็นของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรตามที่ได้กล่าวไปแล้ว และยังได้เสนอท่าทีของรัฐบาลอเมริกันต่อปฏิบัติการทางทหารของเนเธอร์แลนด์บนหมู่เกาะอินโดนีเซียด้วยดังความว่า

รัฐบาลอเมริกันไม่อาจมีความเห็นพ้องด้วยการปฏิบัติการทางทหารของเนเธอร์แลนด์ในอินโดนีเซียไม่ว่าในแง่ใด ๆ เลย และได้กล่าวหาว่ารัฐบาลเนเธอร์แลนด์ละเมิดกฎบัตรแห่ง

สหประชาชาติ ตีตติงตอคณะมนตรีความมั่นคง และทำลายค้ำมั่นสัญญา กับได้กล่าวเตือนว่า การปฏิบัติการของเนเธอร์แลนด์เช่นนี้อาจทำให้เกิดความหวาดหวั่น ความอลเวง และความยุ่งเหยิงขึ้น ผู้แทนสหรัฐอเมริกาได้ขอให้ถอนทหารเนเธอร์แลนด์ออกทั้งหมดและให้โอนอำนาจอธิปไตยโดยสันติให้แก่อินโดนีเซียภายในเวลาไม่กี่เดือนนี้ ไม่ใช่ขึ้นเป็นปี ๆ ไป (M.C. Priditheppong 1949b)

หลังจากที่ได้เสนอความเห็นของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรและท่าทีของรัฐบาลอเมริกันแล้ว หนังสือกระทรวงการต่างประเทศฉบับนี้ จึงได้เสนอความคิดเห็นของกระทรวงอีกครั้งหนึ่งว่า

บัดนี้ เมื่อผู้แทนไทยประจำองค์การสหประชาชาติได้ทรงแนะนำมาว่า อย่างน้อยรัฐบาลไทยน่าจะส่งผู้สังเกตการณ์ไปเข้าร่วมด้วย กระทรวงการต่างประเทศรู้สึกว่ ถ้าหากรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประสงค์จะมีส่วนร่วมในการประชุมนี้แล้ว ก็ยังไม่เป็นการเข้าเกินไป เพราะในคำตอบที่ส่งไปยังรัฐบาลอินเดียนั้นมิได้บ่งชี้ว่ารัฐบาลไทยจะไม่ส่งผู้แทนไปร่วมด้วย เป็นแค่เพียงกล่าวไว้ว่าจะรอฟังผลของมติของคณะมนตรีความมั่นคงเสียก่อน... (M.C. Priditheppong 1949b)

เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของหนังสือกระทรวงการต่างประเทศข้างต้นนี้ ก็น่าจะสรุปได้ว่ากระทรวงการต่างประเทศเปลี่ยนท่าทีต่อคำเชิญเข้าร่วมการประชุมที่นิวเดลี จากการได้รับข้อความโทรเลขฉบับวันที่ 12 มกราคมของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ควบกล่าวในที่นี้ด้วยว่า จอห์น โคสต์ อดีตเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ซึ่งทำงานให้กับรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ก็ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลไทยในครั้งนี้ว่า เกิดจากการยืนยันโดยพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรว่ารัฐบาลไทยควรส่งผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมการประชุมที่นิวเดลี (Coast 2015, 234)

อย่างไรก็ดี การโจมตีรัฐบาลโดยนักหนังสือพิมพ์และความเคลื่อนไหวของนักการเมืองก็น่าจะอยู่ในความสนใจของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศเช่นกัน แม้ว่าอาจจะไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของการเปลี่ยนท่าทีในครั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากการบันทึกด้วยลายมือของหม่อมเจ้าวงศานุวัตร เทวกุล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ บนหนังสือกระทรวงฉบับร่างก่อนที่จะเสนอนายกรัฐมนตรี ความว่า “การพิจารณาในเรื่องนี้เกี่ยวกับแง่การต่างประเทศของทรงนี้เท่านั้น ส่วนข้อได้เสียในทางการเมืองภายใน คงเป็นเรื่องของคณะรัฐมนตรี” (M.C. Priditheppong 1949b)

เมื่อรัฐบาลไทยเปลี่ยนท่าทีต่อการประชุมที่อินเดีย ด้วยการส่งอุปทูตไปเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์เช่นนี้ จึงเกิดคำถามว่ารัฐบาลไทยต้องการละทิ้งนโยบายเป็นกลาง ด้วยการเริ่มหันไปสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียหรือไม่ อนึ่งหากพิจารณากระบวนการตัดสินใจอันนำไปสู่การส่งผู้ “สังเกตการณ์” ไปร่วมประชุม รวมถึงเหตุการณ์หลังจากนั้นน่าจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนท่าทีในครั้งนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเนเธอร์แลนด์ในช่วงต้น พ.ศ. 2492 ไปมากนัก ในทางกลับกัน การส่ง “ผู้สังเกตการณ์” ไปเข้าร่วมการประชุมกลับสะท้อนความต้องการของรัฐบาลไทยในการรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเนเธอร์แลนด์ไว้แบบเดิม และยังคงรักษานโยบายเป็นกลางในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเสียด้วยซ้ำ ดังจะอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลไทยต่อไปด้านล่างนี้

จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศต้องเห็นด้วยกับคำแนะนำในโทรเลขฉบับวันที่ 12 มกราคม ของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรอย่างแน่นอน จึงได้ตัดสินใจส่งอุปทูตไทยประจำอินเดียเข้าร่วมการประชุม กระนั้นแล้วก็ยังคงมีปัญหาสำคัญที่ถกเถียงกันภายในกระทรวงดังปรากฏบนเอกสารราชการอยู่อีกว่า รัฐบาลไทย

ควรส่งคนเข้าร่วมการประชุมในระดับใดระหว่าง “ผู้แทนรัฐบาล” ที่สามารถมีส่วนร่วมในการออกความเห็นต่อที่ประชุม หรือ “ผู้สังเกตการณ์” ที่ไม่สามารถออกความเห็นใด ๆ

จะเห็นได้ว่าในหนังสือฉบับร่างซึ่งข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศได้จัดทำขึ้นในวันศุกร์ที่ 14 มกราคม ได้เสนอให้รัฐบาลไทยส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุมในระดับ “ผู้แทนรัฐบาล” ดังข้อความว่า

ในกรณีที่ถ้าหากรัฐบาลประสงค์จะเข้าร่วมการประชุมกรุงเตลฮีแล้วจะต้องพิจารณาต่อไปว่าสมควรส่งผู้สังเกตการณ์หรือผู้แทน ข้อนี้นักกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่า การที่จะส่งแต่เพียงผู้สังเกตการณ์ไปร่วมประชุมนั้น จะไม่ทำให้เกิดความพอใจมากมายนักในหมู่ประเทศในเอเชีย เพราะคุคล้าย ๆ กับที่เราทำไปอย่างเสียไม่ได้...ถ้าหากรัฐบาลตกลงใจจะเข้าร่วมในการประชุมนี้นี้แล้ว ก็ควรจะทำอย่างเต็มที่ คือส่งผู้แทนไปเข้าร่วมพิจารณาปรึกษาหารือกับประเทศอื่น ๆ อย่างเสมอมาเสมอไปเหมือนกันจริง ๆ โดยมอบหมายให้ผู้แทนแสดงความคิดเห็นได้ตามนโยบายที่รัฐบาลจะได้กำหนดไป... (M.C. Priditheppong 1949b)

อย่างไรก็ดี ข้อความในหนังสือข้างต้นก็เป็นเพียงฉบับร่างที่หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ ยังมิได้ทรงลงนามจนกระทั่งวันจันทร์ที่ 17 มกราคม และก็เป็นที่น่าประจักษ์อยู่แล้วว่าท้ายที่สุดรัฐบาลไทยได้ส่ง “ผู้สังเกตการณ์” ไปเข้าร่วมเท่านั้น ก็อาจเป็นไปได้ว่าในหนังสือฉบับที่ทรงลงนามจริงอาจมีการแก้ไขข้อความอีกครั้ง หรืออาจยังคงข้อความไว้แบบเดิม แต่คณะรัฐมนตรีไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของกระทรวงการต่างประเทศ และเลือกปฏิบัติไปอีกแบบหนึ่ง

ในแง่นี้แสดงว่า หลังจากที่ได้ขึงน้ำหนักรความสำคัญระหว่างเนเธอร์แลนด์ฝ่ายหนึ่งและอินโดนีเซียอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว รัฐบาลไทยก็ยังคงเลือกรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์อยู่แน่นอน ด้วยการหลีกเลี่ยงการส่งผู้แทนเข้าร่วมการประชุมที่มีจุดประสงค์ในการสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งเสี่ยงต่อการต้องรับผิดชอบต่อนักเกิดขึ้นจากที่ประชุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากมติของที่ประชุมมีลักษณะที่เป็นภัยต่อผลประโยชน์ของฝ่ายเนเธอร์แลนด์ ดังนั้นการส่ง “ผู้สังเกตการณ์” เข้าร่วมการประชุมที่นิวเดลีจึงไม่ได้แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่มีต่อเนเธอร์แลนด์

ถ้าหากพิจารณาถึงเหตุการณ์ถัดมาหลังจากที่ส่งอุปทูตไทยไปเป็นผู้สังเกตการณ์การประชุมแล้ว ก็ยังเห็นถึงการตอกย้ำนโยบายเป็นกลางและการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับเนเธอร์แลนด์อย่างชัดเจนมากขึ้น ประการแรก หลังจากที่ออกคำสั่งให้นายถนัดไปเข้าร่วมประชุมแล้ว กระทรวงการต่างประเทศได้ส่งแนวทางการปฏิบัติตนระหว่างการประชุมให้นายถนัด โดยเน้นย้ำว่า เขาจะต้องชี้แจงว่านโยบายหลักของรัฐบาลไทยในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย คือการยึดถือความเป็นกลางและรัฐบาลจะไม่ดำเนินการใด ๆ ก่อนที่จะมีมติทางการเมืองจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (M.C. Priditheppong 1949c)

ประการต่อมาคือ การที่หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ได้เข้าพบอัครราชทูตดัตช์ในวันที่ 19 มกราคม หรือเพียงหนึ่งวันหลังจากส่งนายถนัดไปเข้าร่วมประชุม เพื่อแสดงความเสียใจต่อการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลไทย ตามรายงานของอัครราชทูตดัตช์ หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์กล่าวว่า “โดยส่วนตัวแล้วพระองค์รู้สึกเสียใจ แต่แรงกดดันของสื่อหนังสือพิมพ์และสมาชิกในรัฐสภาทำให้ไม่มีทางเลือกอื่น และหวังว่ารัฐบาลเนเธอร์แลนด์จะเข้าใจความยากลำบากของรัฐบาลไทยในกรณีนี้” (Schürmann 1949c)

ประการสุดท้าย สามารถพิจารณาที่คำสั่งของพจน์ สารสิน ในการทำหนังสือตอบกลับสถานทูตอินเดียจากการที่นายภควัด ดायาล (Bhagwat Dayal) อุปทูตอินเดียประจำประเทศไทยได้ส่งหนังสือชี้แจงมติของที่ประชุมมายังพจน์ ซึ่งขณะนั้น

ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อให้เขาแจ้งแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับมติของที่ประชุมแก่ผู้แทนรัฐบาลไทย ณ องค์การสหประชาชาติ โดยอุปทูตอินเดียได้กล่าวไว้ดังนี้ “...ข้าพเจ้าหวังว่า จากการสนทนาของเราเมื่อคืน รัฐบาลของท่านจะแจ้งแนวปฏิบัติแก่ผู้แทนไทย ณ องค์การสหประชาชาติให้ผลักดันเจตนารมณ์และเป้าประสงค์ของมติข้อหนึ่งที่ประชุม เช่นเดียวกับตัวแทนรัฐบาลของประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย” (Bhagwat Dayal 1949)

สำหรับมติข้อหนึ่งที่อุปทูตอินเดียอ้างถึงนั้น ประกอบได้ด้วยรายละเอียดแบ่งเป็น 8 ข้อย่อยดังนี้

1. ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ปล่อยตัวผู้นำรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย
2. ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ถอนทหารออกจากพื้นที่ที่ยึดได้หลังเริ่มปฏิบัติการทางทหารในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2491
3. ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ยุติการสกัดกั้นการเดินทางเข้าและออกพื้นที่ของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย
4. ให้ทั้งสองฝ่ายร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวภายในวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2492
5. ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ค่อย ๆ ถอนทหารออกจากหมู่เกาะทั้งหมด
6. ให้รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียมีสิทธิ์ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
7. ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาภายในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2492 และโอนอำนาจอธิปไตยภายในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2493
8. ให้เพิ่มอำนาจแก่คณะกรรมการไกล่เกลี่ยการเจรจา (Thanat 1949b)

เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อของมติข้อหนึ่งก็คงจะเห็นได้ว่า ต่างมีลักษณะที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ในขณะที่เป็นภัยต่อผลประโยชน์ของฝ่ายเนเธอร์แลนด์อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้นายพจน์จึงได้เขียนคำสั่งลงบนสำเนาหนังสือของอุปทูตอินเดียในวันที่ 26 มกราคม ความว่า “...ขอให้ทำหนังสือตอบรับหนังสือฉบับนี้ด้วย เฉพาะวรรคสุดท้ายตอบว่ารัฐบาลเอาใจใส่และจะติดตามเรื่องนี้ แต่ระวังอย่าให้เป็นการผูกมัดในการที่เขาขอให้ปฏิบัติตามมติ (หนึ่ง) ของที่ประชุมที่ New Delhi” (Bhagwat Dayal 1949) คำสั่งของนายพจน์เช่นนี้น่าจะสะท้อนให้เห็นเช่นกันว่า เขาไม่ต้องการให้รัฐบาลไทยรับผิดชอบต่อมติของที่ประชุม ซึ่งอาจสร้างผลเสียแก่ฝ่ายเนเธอร์แลนด์ ดังนั้นจึงสอดคล้องกับนโยบายรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรักษาความเป็นกลางในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คงจะพิจารณาได้ว่า รัฐบาลไทยในช่วงต้น พ.ศ. 2492 ยังคงยึดมั่นในนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเนเธอร์แลนด์ ด้วยการหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นใด ๆ อันอาจเป็นผลเสียต่อผลประโยชน์ของฝ่ายเนเธอร์แลนด์ แม้ว่านโยบายดังกล่าวจะถูกท้าทายจากการเชิญเข้าร่วมการประชุมที่รัฐบาลอินเดียจัดขึ้น รัฐบาลไทยก็ยังคงเลือกเดินทางสายกลางที่สุดอยู่ดี

3. การมาเยือนของรัฐมนตรีต่างประเทศของอินโดนีเซียและงานฉลองการรำลึกการประกาศอิสรภาพ

ในช่วงกลาง พ.ศ. 2492 ท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียยังคงเป็นการรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับฝ่ายเนเธอร์แลนด์ โดยมีได้แสดงออกถึงแนวโน้มของการริเริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการกับฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ท่าทีดังกล่าวสามารถพิจารณาได้จากเหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้คือ การเข้าพบนายกรัฐมนตรีไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสาธารณรัฐอินโดนีเซียในเดือน

มิถุนายน และงานเลี้ยงรำลึกการประกาศอิสรภาพของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งจัดขึ้นโดยนายอิสฮาก มาห์ดี ผู้แทนรัฐบาลสาธารณรัฐซึ่งถูกส่งมาปฏิบัติงานที่กรุงเทพฯ ในเดือนสิงหาคม

ในช่วงอาทิตย์แรกของเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2492 นายอเล็กซานเดอร์ อันดริส มารามิส (Alexander Andries Maramis) ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสาธารณรัฐอินโดนีเซียระหว่างวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2491 ถึง 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2492 ได้แวะพักที่กรุงเทพฯ ระหว่างการเดินทางกลับไปยังหมู่เกาะอินโดนีเซีย ระหว่างที่รอลงทางไปยังจุดหมายต่อไป จอห์น โคสต์ ชาวอังกฤษซึ่งทำงานให้กับรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ได้จัดการพาเขาเข้าพบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม (Thanat 2016, 33)

แน่นอนว่าอัครราชทูตดัชต์ย่อมสนใจความเคลื่อนไหวดังกล่าวเช่นกัน เขาได้ติดตามการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยและได้เข้าพบจอมพล ป. และหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์เพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม และได้รายงานเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

หลวงพิบูลฯ กล่าวกับข้าพเจ้าว่า เขาไม่ได้ทำอะไรมากนัก นอกจากเป็นผู้ฟังที่ดี... รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็ได้ยืนยันต่อข้าพเจ้าว่าไม่ต้องกังวลสิ่งใด พื้นฐานของนโยบายของเรา [รัฐบาลไทย] ในส่วนที่เกี่ยวกับอินโดนีเซียคือ การรักษามิตรภาพกับเนเธอร์แลนด์และไม่ให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย การพูดคุยระหว่างนายมารามิสและท่านจอมพลจะไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งใดในความสัมพันธ์ไทย-เนเธอร์แลนด์ (Schürmann 1949d)

แน่นอนว่าในปัจจุบันคงไม่อาจพิสูจน์ได้อย่างชัดเจนว่าจอมพล ป. และหม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ จริใจต่อสิ่งที่กล่าวกับอัครราชทูตมากนักเพียงใด หรือต้องการเอาใจอัครราชทูตแต่เพียงเท่านั้น แต่ถ้าหากพิจารณาบริบทของสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายเนเธอร์แลนด์และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ระหว่างเดือนมกราคม-สิงหาคม พ.ศ. 2492 ก็คงพอเห็นภาพว่าไม่มีเหตุผลอันใดที่รัฐบาลไทยน่าจะเปลี่ยนแปลงจุดยืนไปสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ดังจะอธิบายต่อไป

หลังการประชุมที่รัฐบาลอินเดียนีจัดขึ้นเพื่อสนับสนุนสาธารณรัฐอินโดนีเซียจบลง คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติได้จัดประชุมตามมาในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2492 เพื่อหาทางออกให้แก่ปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย และได้มีมติที่ใกล้เคียงกับมติของการประชุมที่อินเดียคือ ให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ปล่อยตัวผู้นำรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และให้คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายหันมาใช้กระบวนการเจรจาแก้ปัญหาต่อไป พร้อมกันนี้คณะมนตรีความมั่นคงฯ ยังได้เพิ่มอำนาจให้แก่คณะกรรมการสื่อกลางการเจรจา โดยให้มีอำนาจพิจารณาและตัดสินในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียแทนคณะมนตรีความมั่นคงฯ อย่างสมบูรณ์และได้ตั้งชื่อคณะกรรมการนี้ใหม่ว่า คณะกรรมการเพื่ออินโดนีเซียแห่งสหประชาชาติ (the United Nations Commission for Indonesia - UNCI) (Ide Anak Agung Gde Agung 1990, 60)

อย่างไรก็ดี การผลักดันให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียเข้าสู่กระบวนการเจรจาไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2492 ฝ่ายเนเธอร์แลนด์ยังคงไม่ยินยอมที่จะถอนทัพออกจากเมืองยอคยาคารตาและไม่ยินยอมที่จะปล่อยตัวผู้นำรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ในขณะที่ความกดดันของฝ่ายสาธารณรัฐที่หลงเหลืออยู่ ก็ยังคงทำสงครามกองโจรต่อสู้กับกองทหารดัชต์ การใช้ความรุนแรงจึงยังเกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ของหมู่เกาะอินโดนีเซียอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งคณะกรรมการเพื่ออินโดนีเซียแห่งสหประชาชาติสามารถทำให้ทั้งสองฝ่ายร่วมกันทำความตกลงรูม-ฟานโรเยน (Rum-Van Royen Agreement) ในวันที่ 7 พฤษภาคม อันมีผลให้สงครามกองโจรยุติ มีการปล่อยตัวผู้นำรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย การถอนทหารดัชต์ออกจากเมืองยอคยาคารตา และเหนือสิ่งอื่นใดคือการที่ทั้งสองฝ่าย

ตกลงจะเข้าร่วมการเจรจาที่เรียกว่า การประชุมโต๊ะกลม (Round Table Conference) ซึ่งจะจัดขึ้นที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 23 สิงหาคม – 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 เพื่อตกลงการโอนอำนาจอธิปไตยให้แก่สหรัฐอเมริกา ซึ่งจะถูกตั้งขึ้นในอนาคตต่อไป (Ide Anak Agung Gde Agung 1990, 65-66)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ารัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียอยู่ในสภาวะเสี่ยงต่อการถูกทำลายอย่างมาก เนื่องจากผู้นำส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในการจับกุมของฝ่ายเนเธอร์แลนด์ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงกรกฎาคม และกองทหารดัตช์ก็สามารถยึดพื้นที่สำคัญเอาไว้ได้ แม้ว่าองค์การสหประชาชาติจะได้ยื่นมือเข้ามาแทรกแซงโดยตรงก็ตาม ดังนั้นในสายตาของรัฐบาลไทยแล้ว การดำเนินนโยบายรักษาความสัมพันธ์กับฝ่ายเนเธอร์แลนด์ไว้จึงน่าจะเป็นวิถีปฏิบัติอันสมควร และแนวปฏิบัติเช่นนี้จะยังคงดำเนินสืบมาในช่วงเดือนสิงหาคม โดยจะแสดงออกในกรณีของการเข้าร่วมงานเลี้ยงรำลึกการประกาศอิสรภาพของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

นายอิสฮาก มาห์ดี ได้จัดงานดังกล่าวขึ้นในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2492 ณ ห้องจัดเลี้ยงของโรงแรมโอเรียนเต็ล ภายในงานตกแต่งห้องด้วยธงชาติไทยสลักรับธงชาติสาธารณรัฐอินโดนีเซีย นอกจากนี้ยังตกแต่งด้วยตัวหนังสือและกริช ซึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมของผู้คนบนหมู่เกาะอินโดนีเซีย อัครราชทูตดัตช์ได้รับเชิญให้เข้าร่วมงานเลี้ยงรำลึกนี้ด้วยเช่นกัน เขาระบุว่า ภายในงานเลี้ยงมีแขกทั้งหมดประมาณ 50 คน ประกอบไปด้วย กลุ่มคนจากชุมชนอินโดนีเซียในกรุงเทพฯ กลุ่มเจ้าหน้าที่ทางการทูตที่ประจำอยู่ในไทย คือ เอกอัครราชทูตอเมริกัน เอกอัครราชทูตจีน อัครราชทูตอินเดีย อุปทูตเมียนมาร์ เจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษ และเจ้าหน้าที่สถานทูตฟิลิปปินส์ นอกจากนี้กลุ่มนักการทูตแล้วยังมีนักธุรกิจชาวตะวันตก เช่น นายจิม ทอมป์สัน (Jim-James Thompson) อนึ่ง สิ่งที่น่าสนใจและควรพิจารณาเป็นพิเศษของงานเลี้ยงรำลึกการประกาศอิสรภาพของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยที่เข้าร่วมเป็นแขกในงานดังกล่าวซึ่งมีรายนามดังต่อไปนี้ หม่อมเจ้าวงศ์านวัตร เทวกุล ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล อธิบดีกรมการเมืองตะวันตก นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมพิธีการ และนายเคนเนธ แพตตัน ที่ปรึกษาชาวอเมริกันของกระทรวงการต่างประเทศ (Thanat 2016, 34)

ถ้าหากเปรียบเทียบตำแหน่งของบุคคลที่เข้าร่วมงานเลี้ยงรำลึกของฝั่งไทยและเจ้าหน้าที่ทางการทูตของประเทศอื่น อาจจะมองเห็นความแตกต่างประการหนึ่ง คือ เจ้าหน้าที่ทางการทูตที่เป็นแขกในงานส่วนใหญ่ จะเป็นตัวแทนระดับสูงสุดของรัฐบาลประเทศนั้น ๆ เช่น เอกอัครราชทูตอเมริกัน ก็เป็นตัวแทนรัฐบาลอเมริกันระดับสูงสุดที่ประจำการในไทย เช่นเดียวกับตัวแทนของประเทศจีน อินเดีย และเมียนมาร์ มีเพียงอังกฤษและฟิลิปปินส์เท่านั้นที่ไม่ได้ส่งตัวแทนระดับสูงสุดของรัฐบาลตนเองมาเข้าร่วมงานเลี้ยงนี้

เมื่อพิจารณาผู้เข้าร่วมงานฝั่งไทยแล้ว จะพบว่าตัวแทนระดับสูงสุดของรัฐบาลไทยที่เข้าร่วมงานนี้คือ ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ แน่นอนว่าตำแหน่งดังกล่าวถือเป็นตำแหน่งที่สูงที่สุดของข้าราชการประจำของรัฐบาลไทย อย่างไรก็ตาม ถ้ารัฐบาลไทยต้องการปรับเปลี่ยนท่าทีไปสู่การสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ก็จำเป็นต้องส่งผู้แทนระดับรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีเข้าร่วมงานในครั้งนี้ ดังนั้น การมอบหมายให้ปลัดกระทรวงเป็นผู้เข้าร่วมงานน่าจะสะท้อนความต้องการรักษาสถานะที่เป็นกลางของรัฐบาลไทยในระยะนี้ กล่าวคือ ยังไม่อาจส่งผู้แทนระดับรัฐมนตรีเข้าร่วมได้ เนื่องจากยังไม่ได้สถาปนาความสัมพันธ์กับรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียอย่างเป็นทางการ และยังคงถือว่ารัฐบาลเนเธอร์แลนด์เป็นผู้ถือครองอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซียทั้งหมด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการแสดงความใส่ใจต่อการเชื้อเชิญของผู้แทนรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย จึงตัดสินใจมอบหมายให้ข้าราชการระดับปลัดกระทรวง พร้อมข้าราชการระดับอธิบดีอีกสองคนเข้าร่วมเป็นแขกภายในงาน

การพิจารณาสองเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงกลาง พ.ศ. 2492 นี้ น่าจะทำให้เห็นความต่อเนื่องของการดำเนินนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับเนเธอร์แลนด์ โดยรัฐบาลไทยยังคงรับรองอำนาจอธิปไตยของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์เหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย พร้อมกับแสดงความเป็นกลางด้วยการรักษาความสัมพันธ์ในระดับที่ไม่เป็นทางการกับ

รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ผ่านการต้อนรับเจ้าหน้าที่ชาวอินโดนีเซียที่ประสงค์จะเข้าพบเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย รวมถึงการส่งตัวแทนเข้าร่วมงานพิธีสำคัญที่ตัวแทนรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียจัดขึ้น

อย่างไรก็ดี เมื่อเข้าสู่เดือนกันยายนท่าทีเช่นนี้จะเริ่มเปลี่ยนไปจนท้ายที่สุดได้พัฒนาไปสู่การที่รัฐบาลไทยละทิ้งนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีต่อเนเธอร์แลนด์ ด้วยการเลือกข้างอย่างชัดเจนในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย ผ่านการรับรองอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซียของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียแทนที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ซึ่งมีอำนาจดังกล่าวอยู่แต่เดิม

4. กระบวนการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

เมื่อถึงกลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2492 เจ้าหน้าที่สถานทูตเนเธอร์แลนด์ในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอัครราชทูตชาวดัชต์น่าจะจะต้องสับสนและตกใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ 15 และ 16 กันยายน เป็นอย่างมาก เนื่องจากหนังสือพิมพ์ *ลิเบอร์ตี้* (Liberty) ได้ตีพิมพ์พาดหัวและเนื้อข่าวลงในหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่งว่า “ประเทศไทยให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่รัฐบาลอินโดนีเซียและเกาหลีใต้ - พันโทหลวงรณสิทธิพิชัย อธิบดีกรมโฆษณาการกล่าวในงานแถลงข่าวเช้านี้ว่า ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่รัฐบาลอินโดนีเซียและเกาหลีใต้” (Schürmann 1949c) การลงข่าวนี้เกิดขึ้นอย่างกะทันหันในช่วงเวลาเพียง 2 เดือนหลังจากที่หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ไต้ยืนยันว่า นโยบายของรัฐบาลไทยคือการรักษาความสัมพันธ์กับเนเธอร์แลนด์และการไม่รับรองอำนาจอธิปไตยของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ในแง่หนึ่ง คงไม่มีเจ้าหน้าที่สถานทูตเนเธอร์แลนด์คนใดในกรุงเทพฯ สามารถที่จะยอมรับการตัดสินใจของรัฐบาลไทยดังที่ปรากฏในข่าวโดยปราศจากความงุนงงและไม่พอใจ

แม้ว่าในวันต่อมาหนังสือพิมพ์ *ลิเบอร์ตี้* จะได้ลงข่าวแก้ไขว่าการรายงานข่าววันที่ 15 กันยายน เกิดจากความเข้าใจผิดและความรีบเร่งของโรงพิมพ์ ก็ไม่น่าจะทำให้อัครราชทูตดัชต์สบายใจขึ้นมากนัก เพราะจากหลักฐานของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ชี้ว่า สก็อตต์มันน์ได้เข้าพบนายพจน์ สารสิน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในวันที่ 17 กันยายน และได้รายงานการสนทนาของเขากับนายพจน์ต่อกระทรวงการต่างประเทศที่กรุงเฮก ดังนี้

ข้าพเจ้าถามนายพจน์ว่า ข่าวในหนังสือพิมพ์เป็นความจริงหรือไม่ ซึ่งเขาตอบว่าการลงข่าวที่เกิดขึ้นเป็นความผิดพลาดของทางสำนักพิมพ์ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเรื่องการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียจริง แต่ว่ายังไม่ได้มีมติอย่างใดต่อเรื่องนี้...ข้าพเจ้าได้กล่าวกับนายพจน์ต่อว่า ข้าพเจ้ายังไม่ได้รับคำสั่งใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่โดยส่วนตัว ข้าพเจ้าเชื่อว่ารัฐบาลเนเธอร์แลนด์จะไม่ยินดีแน่ ถ้าหากรัฐบาลไทยให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย...ประเทศไทยได้หลีกเลี่ยงการเลือกข้างในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียมาโดยตลอด ดังที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคนก่อน [หม่อมเจ้าปรีดิเทพย์พงษ์ไต้] ได้ยืนยันกับข้าพเจ้าหลายครั้งว่า รัฐบาลไทยยึดนโยบายรักษามิตรภาพกับเนเธอร์แลนด์และยึดแนวทางปฏิบัติขององค์การสหประชาชาติ เท่าที่ข้าพเจ้ารับรู้ ก็ยังไม่มีเหตุการณ์ใดที่จะกระทบกระเทือนต่อมิตรภาพระหว่างไทยและเนเธอร์แลนด์ และหน่วยงานขององค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศให้เนเธอร์แลนด์มีอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย จนกระทั่งได้โอนถ่าย

อำนาจดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว และอำนาจดังกล่าวก็จะไม่ได้ถูกโอนให้แก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย หากแต่เป็นสหรััฐอินโดนีเซีย ซึ่งสาธารณรัฐอินโดนีเซียจะเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่ง ดังนั้น การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียว่ามีอำนาจอธิปไตย จึงผิดพลาดไม่ต่างจากรับรองรัฐเวอร์จิเนีย [ว่ามีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของสหรัฐอเมริกาทั้งหมด]

เมื่อถึงจุดนี้ นายพจน์กล่าวตอบว่ารัฐบาลไทยไม่ได้ต้องการเลือกข้าง แต่จำเป็นต้องรับรองรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่บนหมู่เกาะอินโดนีเซีย ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงไปว่า ประชากรของสาธารณรัฐอินโดนีเซียเป็นเพียงหนึ่งในสามของทั้งหมู่เกาะเท่านั้น และแม้ว่าประชากรในพื้นที่อื่น ๆ จะเห็นใจการต่อสู้ของฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องการอยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย หลังจากนั้นนายพจน์ได้ย้ากับข้าพเจ้าว่ารัฐบาลไทยยังไม่ได้ตัดสินใจในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจึงจบการสนทนาโดยกล่าวว่า ข้าพเจ้าคาดหวังให้รัฐมนตรีช่วยว่าการฯ เสนอความเห็นของข้าพเจ้าต่อคณะรัฐมนตรี ถ้าหากว่ามีกรณีพิจารณาเรื่องนี้อีก และขอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้อย่างถี่ถ้วนด้วย” (Schürmann 1949e)

เมื่อพิจารณาหลักฐานของกระทรวงการต่างประเทศของไทยจะพบว่า คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและเกาหลีใต้แต่ยังมีมติในวันที่ 15 กันยายน จริงตามที่นายพจน์ได้กล่าวต่ออัครราชทูตดัชต์ โดยสามารถเห็นได้จากโทรเลขของนายพจน์ สารสิน ถึงพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ในตอนเย็นวันเดียวกับที่หนังสือพิมพ์ *ลิเบอร์ตี* รายงานข่าวข้างต้น ความว่า “รัฐบาลกำลังพิจารณาเรื่องการรับรองรัฐบาลอินโดนีเซียและเกาหลีใต้ แต่ก่อนที่จะตัดสินใจใด ๆ นายกรัฐมนตรีต้องการสอบถามความเห็นของท่านว่า การรับรองรัฐบาลทั้งสองในทางพฤตินัยจะส่งผลกระทบในแง่ลบต่อรัฐบาลอย่างไรหรือไม่...” (Pote 1949a)

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและเกาหลีใต้ในวันที่ 20 กันยายน หลังจากที่กระทรวงการต่างประเทศได้รับคำตอบของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรผ่านทางโทรเลข ในช่วงเช้าของวันเดียวกัน พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรได้สนับสนุนการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียดังความว่า “โปรดเรียนนายรัฐมนตรีว่า การให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่สาธารณรัฐอินโดนีเซียจะไม่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของรัฐบาลไทย เนื่องจากแม้กระทั่งรัฐบาลเนเธอร์แลนด์เองก็รับรองเช่นเดียวกัน...” (Wan Waitayakon 1949b)

เมื่อถึงจุดนี้น่าจะกล่าวได้ว่า รัฐบาลไทยพร้อมที่จะให้การรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียแล้ว หากแต่ยังติดปัญหาสำคัญคือ รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียยังไม่ได้ส่งหนังสือขอเจริญสัมพันธไมตรีมาถึงรัฐบาลไทยอย่างเป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 14 ตุลาคม นายอิสฮาก มาห์ดี ผู้แทนรัฐบาลสาธารณรัฐจึงได้ขอให้เจ้าหน้าที่สถานทูตอินเดียนในกรุงเทพฯ ช่วยส่งโทรเลขไปยังเมืองยอกยาคาร์ดา เพื่อขอหนังสือดังกล่าวจากผู้นำรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียโดยด่วน และในที่สุดได้นำมายื่นที่กระทรวงการต่างประเทศในวันที่ 25 ตุลาคม (Pote 1949b; Thanat 2016, 36)

คำถามที่สำคัญก็คือ เพราะเหตุใดรัฐบาลไทยจึงหันมาพิจารณาการเปลี่ยนจุดยืนในปัญหานีเฮอร์แลนด์-อินโดนีเซียในช่วงเดือนกันยายน ทั้ง ๆ ที่เมื่อสองเดือนก่อนหน้า เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยยังคงยืนยันยันกับฝ่ายเนเธอร์แลนด์ว่าจะไม่ให้การรับรองสถานะแก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียอย่างแน่นอน

สาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไทยเริ่มคิดถึงการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย น่าจะมาจากการคลี่คลายของสถานการณ์ปัญหานีเฮอร์แลนด์-อินโดนีเซีย ที่ดำเนินไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่ออินโดนีเซียมากขึ้น จากการประชุมโต๊ะกลมที่กรุงเฮก

ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2492 เพื่อกำหนดกรอบการโอนอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์แก่หมู่เกาะอินโดนีเซีย ภายในต้นปี 2493 ในแง่ที่รัฐบาลไทยยอมรับว่าหมู่เกาะอินโดนีเซียกำลังจะได้รับอิสรภาพในเวลาอันใกล้ และจะกลายเป็นประเทศเพื่อนบ้านของไทยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยจึงน่าจะต้องการเริ่มสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลของชาวพื้นเมืองที่จะเข้าปกครองพื้นที่อย่างชอบธรรมในอนาคต

นอกจากนี้ ถ้าหากพิจารณาแนวคิดการดำเนินนโยบายต่างประเทศของพจน์ สารสิน ซึ่งได้รับการเลื่อนตำแหน่งจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2492 ก็น่าจะให้เห็นสาเหตุของการเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลไทยอย่างชัดเจนมากขึ้น

แนวคิดการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของพจน์สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน จากเหตุการณ์การรับรองรัฐบาลบาวต่ายในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 อันเป็นช่วงเวลาที่ไม่ได้ห่างจากการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียมากนัก ในกระบวนการตัดสินใจรับรองรัฐบาลบาวต่ายนี้ ได้เกิดความคิดเห็นเป็นสองแนวทางคือ 1. ให้การรับรองรัฐบาลบาวต่ายตามความประสงค์ของรัฐบาลอเมริกัน เพื่อแลกกับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ และ 2. ไม่ให้การรับรองรัฐบาลบาวต่าย เนื่องจากเป็นรัฐบาลหุ่นเชิดของอดีตเจ้าอาณานิคมอย่างฝรั่งเศส และไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเวียดนาม (Fineman 2009, 279)

ในขณะที่จอมพล ป. ต้องการรับรองรัฐบาลบาวต่ายเพื่อเอาใจรัฐบาลอเมริกัน พจน์ได้ต่อต้านความเห็นดังกล่าวและเสนอให้รัฐบาลเผ่าดูสถานการณ์ในอินโดจีนต่อไปก่อน เพราะเชื่อว่าในท้ายที่สุดฝ่ายของโฮจิมินห์จะเป็นผู้ชนะในสงครามอินโดจีน และฝรั่งเศสจะต้องถอนตัวจากเวียดนาม ในแง่นี้ การรับรองรัฐบาลบาวต่ายจะทำให้ไทยถูกมองเป็นศัตรูของประเทศเวียดนาม และจะส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนามในอนาคต พจน์ได้ยึดมั่นในความคิดเห็นดังกล่าวอย่างหนักแน่น ดังจะเห็นได้จากการที่เขาลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อจอมพล ป. ยืนยันว่าจะรับรองรัฐบาลบาวต่ายตามความประสงค์ของรัฐบาลอเมริกัน (Fineman 2009, 285)

จากการพิจารณาท่าทีของนายพจน์ในกรณีข้างต้น น่าจะกล่าวได้ว่าเขาให้ความสำคัญอย่างมากกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศเพื่อนบ้านในอนาคต เขาไม่ต้องการให้รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวพื้นเมืองของพื้นที่นั้น แม้ว่ารัฐบาลดังกล่าวจะได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาณานิคมหรือประเทศมหาอำนาจก็ตาม

ถ้าหากเทียบเคียงแนวคิดของพจน์ในกรณีข้างต้น กับการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียน่าจะเห็นว่ามีลักษณะใกล้เคียงกัน กล่าวคือในเดือนกันยายน พ.ศ. 2492 สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างเนเธอร์แลนด์และอินโดนีเซียได้คลี่คลายไปในทางที่คู่ขัดแย้งสามารถประนีประนอมกันได้ โดยฝ่ายแรกพร้อมจะโอนอำนาจอธิปไตยแก่ฝ่ายหลังในเวลาอันใกล้ จึงเป็นช่วงเวลาเหมาะสมที่รัฐบาลไทยสามารถแสดงความคิดเห็นหรือเลือกเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้

ส่วนสาเหตุที่เขาคิดจะรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียอันเป็นรัฐบาลของชาวพื้นเมือง ก็น่าจะมาจากเหตุว่าหมู่เกาะอินโดนีเซียกำลังจะได้รับเอกราช และจะกลายเป็นประเทศเพื่อนบ้านของไทย ในแง่การรับรองสถานะทางพฤตินัยของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียก็น่าจะเป็นการริเริ่มความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศอินโดนีเซียต่อไปในอนาคต (Thanat 2016, 35) ทั้งนี้ พจน์ก็ได้เคยเปิดเผยว่าเขาให้ความสำคัญกับความคิดเห็นและความต้องการของประชากรชาวพื้นเมือง ในตอนที่เขาพบกับอัครราชทูตดัตช์ในวันที่ 17 กันยายน ซึ่งเขาได้กล่าวว่า “รัฐบาลไทยไม่ได้ต้องการเลือกข้าง แต่จำเป็นต้องรับรองรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่บนหมู่เกาะอินโดนีเซีย” (Schürmann 1949e)

นอกจากการคลี่คลายไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายอินโดนีเซียแล้ว ท่าทีของรัฐบาลอเมริกันก็น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญอย่างมากในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายการต่างประเทศ ควรกล่าวในที่นี้ว่าสถานะทางการเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2491-2492 ยังไม่ได้แข็งแกร่งมากนัก แม้วานายทหารในกองทัพบกซึ่งทำรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 จะเชิญจอมพล ป. เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ก็ไม่ได้สนับสนุนเขา

อย่างเต็มที่ ทำให้เขาต้องการขอความสนับสนุนในรูปของอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยจากรัฐบาลอเมริกัน เพื่อเอาใจกองทัพบก อันจะทำให้รัฐบาลจอมพล ป. ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพและมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 กองทัพบกน่าจะยังต้องการเพิ่มขีดความสามารถของกองทัพ จากการปะทะกับกองทัพเรืออย่างรุนแรงในเหตุการณ์ “กบฏวังหลวง” อันเป็นความพยายามยึดอำนาจรัฐบาล โดยกลุ่มของปรีดี พนมยงค์ อดีตเจ้าหน้าที่เสรีไทย และกองทัพเรือ ในแง่รัฐบาลจอมพล ป. ย่อมเห็นว่าการสนับสนุนทางด้านอาวุธจากรัฐบาลอเมริกันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับรัฐบาลมากยิ่งขึ้น (Fineman 1997, 82-83)

ในช่วงครึ่งหลังของ พ.ศ. 2492 รัฐบาลอเมริกันได้แสดงให้เห็นเจตนาที่ของรัฐบาลไทยเข้าใจว่า การตัดสินใจช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ของรัฐบาลอเมริกันสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการที่รัฐบาลไทยต้องดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งไม่ได้หมายถึงการปราบปรามกลุ่มคอมมิวนิสต์ภายในประเทศไทยเท่านั้น แต่รวมถึงการดำเนินนโยบายการต่างประเทศต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วย ดังจะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลอเมริกันแสดงความประสงค์ให้รัฐบาลไทยรับรองรัฐบาลบาวด์ายของเวียดนาม จนทำให้จอมพล ป. ต้องเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาเรื่องดังกล่าว เนื่องจากมองว่าการรับรองรัฐบาลบาวด์ายเกี่ยวข้องกับการได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธจากสหรัฐอเมริกา (Fineman 2009, 278-279)

เมื่อพิจารณาบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทยและการได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธจากสหรัฐอเมริกา อาจจะกล่าวได้ว่าการตัดสินใจดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับอินโดนีเซียใน พ.ศ. 2492 ย่อมอยู่ภายใต้กรอบการคิดตามบริบทนี้เช่นกัน การที่จอมพล ป. มอบหมายให้พจน์สอบถามความเห็นของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ในวันที่ 15 กันยายน เกี่ยวกับการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและเกาหลีใต้ น่าจะสามารถยืนยันได้อย่างชัดเจนว่า จอมพล ป. คงจะกังวลกับปฏิกิริยาของรัฐบาลอเมริกัน ที่อาจมีต่อการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียนั่นเอง

อนึ่ง รัฐบาลไทยในช่วง พ.ศ. 2491-2492 ก็ได้แสดงออกถึงความสนใจท่าทีของรัฐบาลอเมริกันอยู่เสมอ เช่น ในกรณีของการเปลี่ยนใจส่งผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมการประชุมที่นิวเดลีในเดือนมกราคม พ.ศ. 2492 หลังจากที่พระองค์เจ้าวรรณไวทยากรได้ส่งโทรเลขมาทักท้วงการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งน่าจะเชื่อว่าพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร อาจจะได้สอบถามความเห็นหรือหยังเชิงเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอเมริกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และคงพบว่าการส่งผู้แทนเข้าร่วมการประชุมดังกล่าวจะไม่ส่งผลกระทบใด ๆ ต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยและอเมริกัน

นอกจากนี้ ถ้าหากพิจารณาท่าทีของรัฐบาลอเมริกันต่อปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียในช่วง พ.ศ. 2491-2492 ก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่สนับสนุนให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ใช้ความรุนแรงเพื่อกลับเข้าไปยึดครองอาณานิคม และหลังจากที่ผู้นำของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้ปราบปรามกบฏของกลุ่มคอมมิวนิสต์ในเมืองมาดิอุ (Madiun) ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2491 แล้วก็ยังทำให้รัฐบาลอเมริกันมองผู้นำชาวพื้นเมืองอย่างเป็นมิตรมากขึ้น และต้องการให้ความไม่สงบจากสงครามบนหมู่เกาะอินโดนีเซียคลี่คลายอย่างรวดเร็วเพื่อป้องกันการเข้ามาแทรกแซงโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าจะเป็นสหภาพโซเวียตหรือสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยเหตุนี้ ตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2491 รัฐบาลอเมริกันจะได้เริ่มสื่อสารกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์โดยอ้อมว่าเงินช่วยเหลือในแผนการมาร์แชล (Marshall Plan) นั้นไม่ได้ให้ไว้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของเนเธอร์แลนด์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และต่อมาหลังจากที่รัฐบาลเนเธอร์แลนด์ได้ใช้กำลังในการเข้ายึดครองดินแดนในเขตของฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซีย รัฐบาลอเมริกันก็ได้กดดันรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ด้วยการยกเลิกเงินช่วยเหลือในแผนการมาร์แชลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจการบนหมู่เกาะอินโดนีเซียและจะยกเลิกเงินช่วยเหลือทั้งหมดด้วยเพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลเนเธอร์แลนด์หันกลับไปสู่การเจรจาเพื่อยุติปัญหา (Ricklefs et al. 2010, 345; Gouda and Zaalberg 2002, 240) การแสดงออกอย่างชัดเจนของรัฐบาลอเมริกัน ซึ่งเป็นมหาอำนาจใหม่ของโลกหลังสงครามว่าไม่สนับสนุนเนเธอร์แลนด์ในเรื่องปัญหาอินโดนีเซียย่อมส่งผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลไทยด้วยเช่นกัน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในเหตุการณ์ที่ผ่านมารัฐบาลไทยได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับอินโดนีเซีย โดยให้ความสนใจกับท่าทีของรัฐบาลอเมริกันด้วย นอกเหนือไปจากการพิจารณาผลกระทบต่าง ๆ ต่อความสัมพันธ์ไทย - เนเธอร์แลนด์ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงตัดสินใจรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2492 หรือเพียงหนึ่งวันหลังจากที่รัฐบาลอเมริกันได้ให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย⁵ และเป็นวันเดียวกับที่ นายเจค็อบ ดี. บีม (Jacob D. Beam) กงสุลใหญ่อเมริกันประจำเมืองปัตตาเวีย ได้เข้าพบนายชูการ์โนเพื่อแสดงความยินดีในฐานะที่ได้เป็นประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย (Reid 1975) ในแง่ที่ทำที่และความเคลื่อนไหวของรัฐบาลอเมริกันจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจดำเนินการในครั้งนี้

5. สรุป

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 4 ปีที่สาธารณรัฐอินโดนีเซียต่อสู้เรียกร้องเอกราชจากเนเธอร์แลนด์ รัฐบาลไทยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียในทางอ้อมหลายครั้งด้วยกัน ทว่า รัฐบาลไทยก็ได้ยึดนโยบายรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝ่ายเนเธอร์แลนด์และแสดงออกถึงความเป็นกลางในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเกือบจะตลอดระยะเวลาที่ความขัดแย้งดังกล่าวดำเนินไป ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลไทยปฏิเสธการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียเมื่อตัวแทนของฝ่ายดังกล่าวเข้ามายื่นหนังสือขอเจริญสัมพันธไมตรีอย่างเป็นทางการครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยยังคงเลือกรับรองสถานะรัฐบาลของฝ่ายเจ้าอาณานิคมว่ามีอำนาจอธิปไตยเหนือหมู่เกาะอินโดนีเซีย

ส่วนการแสดงออกถึงความเป็นกลางของรัฐบาลไทยในปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียนั้น ปรากฏเป็นความพยายามหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซีย ผู้แทนของรัฐบาลไทยที่ต้องออกไปร่วมการประชุมในเวทีนานาชาติมักจะได้รับคำสั่งให้งดออกเสียงถ้าหากมีการลงคะแนนเสียงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้างต้น แนวปฏิบัติเช่นนี้ยังคงเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยกระทำในช่วงต้น พ.ศ. 2492 ดังจะเห็นได้ในกรณีการส่งผู้สังเกตการณ์เข้าร่วมประชุมนานาชาติ ซึ่งรัฐบาลอินโดนีเซียเป็นผู้จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียในเดือนมกราคม พ.ศ. 2492

รัฐบาลไทยได้ยึดนโยบายดังกล่าวต่อมาจนกระทั่งได้เริ่มคิดถึงการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียอีกครั้งในเดือนกันยายน พ.ศ. 2492 อันเป็นช่วงเวลาที่ยุทธการปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเริ่มคลี่คลายไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียมากขึ้น จากการประชุมโต๊ะกลมระหว่างคู่ขัดแย้ง ณ กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ในช่วงเดือนสิงหาคมเป็นต้นมา นอกจากนี้ ท่าทีของรัฐบาลอเมริกันที่สนับสนุนฝ่ายสาธารณรัฐอินโดนีเซียก็น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลไทยในครั้งนี้ ดังจะเห็นได้จากการที่ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศต้องขอความเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการรับรองรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียจากพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร เอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นด้วย

สุดท้ายนี้หลังจากที่รัฐบาลไทยใช้เวลาพิจารณาในประเด็นข้างต้นประกอบกับการรอเอกสารทางการจากรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียและตรวจสอบท่าทีของรัฐบาลของประเทศอื่น ๆ เป็นเวลากว่า 4 เดือน รัฐบาลไทยก็ได้ให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2492 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการ

⁵ รัฐบาลอเมริกันได้ให้การรับรองในทางพฤตินัยแก่รัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2492 (Oey Hong Lee 1981, 250)

ดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่เคยมุ่งเน้นการรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ ไปสู่การเริ่มสานสัมพันธ์กับอดีตประเทศอาณานิคมของชาติตะวันตกอย่างอินโดนีเซีย ในแง่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลไทยยังคงดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบ “ลู่ตามลม” ในกรณีปัญหาเนเธอร์แลนด์-อินโดนีเซียเช่นเดียวกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศในกรณีอื่นก่อนหน้านี้ และการลู่ตามลมของรัฐบาลไทยในครั้งนี่ยังมีความสำคัญอีกประการด้วย เนื่องจากเป็นกรณีชี้ให้เห็นว่าการเรียกร้องเอกราชของอินโดนีเซียในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ เป็นตัวอย่างแรกของการที่อดีตประเทศอาณานิคมสามารถต่อสู้เพื่อเอกราช ผ่านช่องทางการเจรจาในเวทีสหประชาชาติและการระดมแรงสนับสนุนทางการทูตจากนานาประเทศ แม้ว่าการรับรองสถานะรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียในทางพฤตินัยของรัฐบาลไทยจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาเพียงไม่ถึงสองสัปดาห์ก่อนการโอนอำนาจอธิปไตย และอาจไม่ได้ส่งผลต่อท่าทีและการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ที่มีต่อหมู่เกาะอินโดนีเซียแล้วในช่วงกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2492 ทว่า ถ้าหากมองย้อนกลับไปในช่วงที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเนเธอร์แลนด์และรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียกำลังดำเนินไปรุนแรงนั้น จะเห็นได้ว่าท่าทีของรัฐบาลไทยค่อนข้างมีความสำคัญต่อคู่ขัดแย้งที่อ้างอำนาจอธิปไตยในการปกครองเหนือพื้นที่เดียวกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้ เนื่องจากแนวทางการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินโดนีเซียผ่านช่องทางการทูต มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องโน้มน้าวประเทศต่าง ๆ ในชุมชนนานาชาติให้มองว่ารัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียเป็นรัฐบาลที่ปกครองหมู่เกาะอินโดนีเซียอย่างถูกต้องชอบธรรม ยิ่งรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียได้รับการรับรองสถานะจากประเทศอื่นเพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งเป็นแต้มต่อในการเจรจากับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์มากเท่านั้น

นอกจากนี้ การที่รัฐบาลไทยหันมารับรองสถานะของรัฐบาลสาธารณรัฐอินโดนีเซียยังเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังสงครามโลกครั้งที่สองด้วย กล่าวคือ เป็นการเข้าสู่สมัยแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของมหาอำนาจตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาคที่จะค่อย ๆ เกิดขึ้นเมื่อประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชมากขึ้นย่อมหมายถึงการที่รัฐบาลไทยต้องปรับตัวเพื่อให้สามารถรักษาผลประโยชน์แห่งชาติไว้ได้ต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Kitti Prasirtsuk กิตติ ประเสริฐสุข (Ed.). 2013. *Witedkhadi witesobai: Raum botkwam dan kanrawang prathet nai okad kasian ayu ratchakan rongsattrachan doktoe Korin Fueangkasem* วิเทศคดี วิเทโศบาย: รวมบทความด้านการระหว่างประเทศในโอกาสเกษียณอายุราชการ รองศาสตราจารย์ ดร.โคริน เฟื่องเกษม [Foreign Story and Foreign Policy: The articles assembling about international affairs on retirement occasion of Dr. Korin Fueangkasem, Associate Professor]. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University.
- Pote Sarasin พจน์ สารสิน. 1949a, September 15). *Telegram to Wan Waithayakon*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 10). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Pote Sarasin พจน์ สารสิน. 1949b, December 17. *Letter to Plaek Phibunsongkhram*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 10). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Prapat Thepchatree ประภัศร์ เทพชาตรี. 2019. *Nayobai tang prated Thai* นโยบายต่างประเทศไทย [Thai Foreign Policy]. Bangkok: Sematham.
- Priditheppong Tewakul, M.C. ปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, ม.จ. 1949a, January 11. *Letter to Plaek Phibunsongkhram*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 3). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Priditheppong Tewakul, M.C. ปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, ม.จ. 1949b, January 14. *Letter to Plaek Phibunsongkhram*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 2). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Priditheppong Tewakul, M.C. ปรีดิเทพย์พงษ์ เทวกุล, ม.จ. 1949c, January 18. *Telegram to Thanat Khoman*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 2). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Thanat Khoman ถนัด คอมันตร์. 1949a, January 2. *Telegram to Priditheppong Tewakul*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.7.5 Box 7, Folder 3). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Thanat Khoman ถนัด คอมันตร์. 1949b, January 24. *Telegram to Priditheppong Tewakul*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 2). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Wan Waithayakon Worawan, His Royal Highness Prince วรณไวทยากร วรวรณ, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. 1949a, January 12. *Telegram to Priditheppong Tewakul*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 2). National Archives of Thailand, Bangkok.
- Wan Waithayakon Worawan, His Royal Highness Prince วรณไวทยากร วรวรณ, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. 1949b, September 19. *Telegram to Pote Sarasin*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia

การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 10). National Archives of Thailand, Bangkok.

ภาษาต่างประเทศ

Bhagwat Dayal. 1949, January 23. *Letter to Pote Sarasin*. [Foreign Ministry Papers]. Kan rabrong Indonesia การรับรองอินโดนีเซีย [Indonesia Recognition] (KT. 7.1.5 Box 7, Folder 2). National Archives of Thailand, Bangkok.

Charivat Santaputra. 1985. *Thai Foreign Policy, 1932-1946*. Bangkok: Thai Khadi Research Institute, Thammasat University.

Coast, John. 2015. *Recruit to Revolution: Adventure and Politics during the Indonesian Struggle for Independence* (Laura Noszlopy, Ed.; 2nd ed.). Copenhagen: NIAS Press.

Crowl, Samuel E. 2009. Indonesia's Diplomatic Revolution: Lining Up for Non-Alignment, 1945-1955. In *Connecting Histories: Decolonisation and the Cold War in Southeast Asia, 1945-1962*, Christopher E. Goscha, and Christian F. Ostermann, eds., 238-257. Washington: Woodrow Wilson Center Press.

Fineman, Daniel M. 1997. *A Special Relationship: The United States and Military Government in Thailand, 1947-1958*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Fineman, Daniel M. 2009. Phibun, the Cold War, and Thailand's Foreign Policy Revolution of 1950. In *Connecting Histories: Decolonisation and the Cold War in Southeast Asia, 1945-1962*, Christopher E. Goscha, and Christian F. Ostermann, eds., 275-300. Washington: Woodrow Wilson Center Press.

Goscha, Christopher E., & Ostermann, Christian F. (Eds.). 2009. *Connecting Histories: Decolonization and the Cold War in Southeast Asia, 1945-1962*. Washington: Woodrow Wilson Center Press.

Gouda, F., & Zaalberg, T. B. 2002. *American Visions of the Netherlands East Indies/Indonesia: US Foreign Policy and Indonesia Nationalism, 1920-1949*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Ide Anak Agung Gde Agung. 1990. *Twenty Years Indonesian Foreign Policy: 1945-1965*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Oey Hong Lee. 1981. *War and Diplomacy in Indonesia 1945-1950*. Townsville, Qld: Committee of South-East Asian Studies, James Cook University of North Queensland.

Reid, John G. (Ed.). 1975. The Consul General at Batavia (Beam) to the Secretary of State. In *Foreign Relations of the United States. 1949. The Far East and Australasia, Volume VII, Part 1*. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v07p1/d403>.

Ricklefs, M. C., Lockhart, B., Lau, A., Reyes, P., & Aung-Thwin, M. 2010. *A New History of Southeast Asia*. London: Red Globe Press.

Schürmann, C. W. A. 1948a, December 23. *Letter to the Minister of Foreign Affairs* [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 357). National Archives of the Netherlands, the Hague.

- Schürmann, C. W. A. 1948b, December 30. *Letter to the Minister of Foreign Affairs* [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 357). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Schürmann, C. W. A. 1949a, January 4. *Letter to the Minister of Foreign Affairs* [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 357). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Schürmann, C.W.A. 1949b, January 10. *Letter to the Minister of Foreign Affairs* [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 357). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Schürmann, C. W. A. 1949c, January 20. *Letter to the Minister of Foreign Affairs* [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 357). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Schürmann, C. W. A. 1949d, June 14. *Letter to the Minister of Foreign Affairs*. [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.246, inv.nr. 344). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Schürmann, C. W. A. 1949e, October 8. *Letter to the Minister of Foreign Affairs*. [Letter]. Gezantschap Thailand [Dutch Legation in Thailand] (2.05.52, inv.nr. 412). National Archives of the Netherlands, the Hague.
- Thanat Preeyanont. 2016. "An Opportunistic Ally: The Thai-Indonesian Relations during the Indonesian Revolution." Master Thesis, Leiden University.